

IV. MODERN DEMOKRÁCIÁK MŰKÖDÉSE

18. Az USA kialakulása és alkotmányos fejlődése (1773–1870)

Mutassa be, hogy miként tükröződnek a felvilágosodás politikai filozófiájának alapelvei, gondolatai az Amerikai Egyesült Államok Alkotmányában! Válaszában az alábbi szempontokra térjen ki:

- Az Alkotmány főbb elvei: a szövetségi elv (föderalizmus), a hatalmi ágak szétválasztása, a polgári szabadságjogok biztosítása, a demokrácia, a népszuverenitás eszméje
- Az elnöki jogkör elemzése
- A felvilágosodás politikai elvei és az amerikai politikai gondolkodás

Használja a Történelmi Atlasz megfelelő térképeit is!

„Magától értetődőnek tartjuk azokat az igazságokat, hogy minden ember egyenlőnek teremtett, az embert teremtője olyan elidegeníthetetlen jogokkal ruházta fel, amelyekről le nem mondhat, s ezek közé a jogok közé tartozik a jog az élethez és a szabadsághoz, valamint a jog a boldogságra törekvésre. Ezeknek a jogoknak a biztosítására az emberek kormányzatokat létesítenek, amelyeknek törvényes hatalma a kormányzottak beleegyezésén nyugszik. Ha bármikor bármely kormányforma alkalmatlanná válik e célok megvalósítására, a nép joga, hogy az ilyen kormányzatot megváltoztassa, vagy eltörölje és új kormányzatot létesítsen, olyan elvekre alapítva és hatalmát olyan módon szervezve, amely jobban védi biztonságát és jobban elősegíti boldogulását.”

(Részlet az Amerikai Függetlenségi Nyilatkozatból, 1776. július 4.)

Preambulum

Mi, az Egyesült Államok népe azzal a céllal, hogy tökéletesebbé tegyük az Uniót, megvalósítsuk az igazságosságot, biztosítsuk a belső nyugalmat, gondoskodjunk a közös védelemről, előmozdítsuk a közjót, és biztosítsuk a szabadság áldásait mind magunk, mind utódaink számára, meghagyjuk és bevezetjük az Amerikai Egyesült Államoknak ezen alkotmányát.

I. cikkely

„1.§ Minden itt meghatározott törvényhozó hatalom az Egyesült Államok Kongresszusát illeti, amely Szenátusból és Képviselőházból áll.

II. cikkely

1.§ A végrehajtó hatalom az Amerikai Egyesült Államok elnökét illeti. Hivatalát négy éven át viseli; [...] Elnökké csak olyan személy választható, aki az Egyesült Államok született állampolgára, vagy a jelen alkotmány elfogadása idején az Egyesült Államok állampolgára; az elnöki tisztségre továbbá csak olyan személy választható, aki 35. életévét betöltötte, és 14 éve az Egyesült Államokban van a lakhelye.

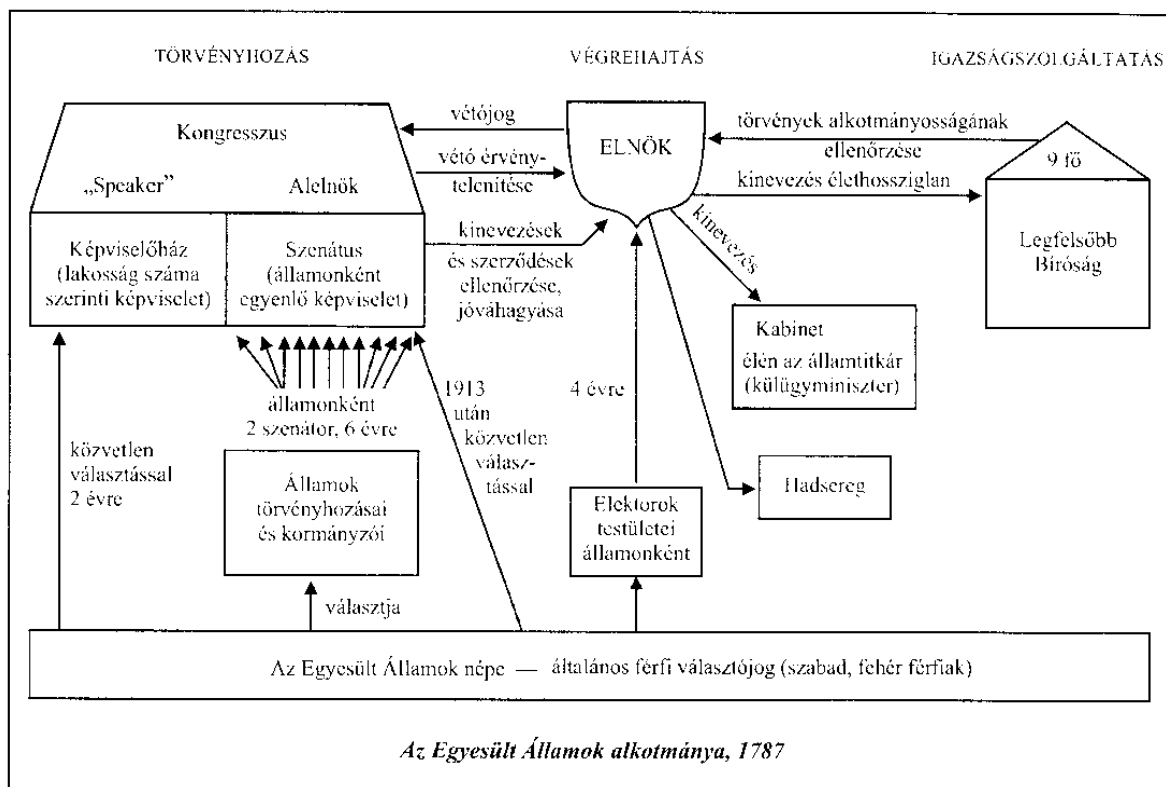
[...]

2.§ Az elnök az Egyesült Államok szárazföldi haderejének, haditengerészetének és az egyes államoknak az Egyesült Államok tényleges szolgálatában alkalmazott milíciájának a főparancsnoka;

[...]

4.§ Az Egyesült Államok elnökét, alelnökét és valamennyi polgári tisztségviselőjét a főtisztviselők ellen állami ügyekben emelt váddal (*impeachment*) hivatalukból el kell mozdítani hazaárulás, vesztegetés, egyéb súlyos bűncselekmény és vétség miatt történt elítélés esetén.

(Részlet az Egyesült Államok Alkotmányából, 1787)



„I. A Kongresszus nem alkot törvényt vallás alapítása vagy a vallás szabad gyakorlásának eltiltása tárgyában; nem csorbítja a szólás- vagy sajtószabadságot; nem csorbítja a népnek a békés gyülekezéshez való jogát valamint azt, hogy a kormányhoz forduljon panaszok orvoslása céljából.
[...]

VI. Büntetőügyekben a vádlottnak joga van arra, hogy ama állam és kerület elfogulatlan esküdtszéke, melyben a bűncselekményt elkövette, gyors és nyilvános tárgyaláson bírálja el az ügyét; ezt a kerületet előzőleg a törvényben meg kell határozni, a vádlottat a vádemelés természetéről és okáról tájékoztatni kell; a vádlottat az ellene tanúskodó személyekkel szembesíteni kell; a mellette tanúskodó személyek megidézése kötelező eljárás útján történik, s a vádlott védelmét védőügyvéd látja el.
[...]

VIII. Nem lehet túl magas óvadékot megállapítani, túl magas pénzbírságot kiszabni vagy kegyetlen és szokatlan büntetéseket kimondani.

IX. Az alkotmányban felsorolt bizonyos jogokat nem lehet úgy értelmezni, hogy azok elvonják vagy csökkentik a nép által élvezett más jogokat.

X. Az alkotmány által az Egyesült Államokra rá nem ruházott, de az egyes államoknak meg nem tagadott jogok az államokat, illetve a népet illetik.”

(Részlet az Amerikai Egyesült Államok Alkotmányának első tíz kiegészítéséből [Jogok Törvénye/Bill of Rights], 1791)

„Az Amerikai Egyesült Államok új alkotmánya [...] fontossága önmagáért beszél; nem kevesebb függ tőle, mint [...] egy olyan birodalom sorsa, amely sok szempontból a legfontosabb a világon. Gyakran hangzott el a megjegyzés, hogy magatartása és példája révén alighanem ennek a népnek jutott osztályrészül annak a fontos kérdésnek az eldöntése: vajon az emberi társadalom képes-e a gondolkodás és választás alapján jó kormányzatot létrehozni, vagy pedig örökre arra van ítélve, hogy politikai berendezkedése a véletlentől és az erőszaktól függjön. [...] ...ha rosszul döntünk, akkor döntésünket joggal tekintenek az emberiség egyetemes balszerencséjének.”

(Alexander Hamilton)

„Ha az emberek angyalok lennének, nem lenne szükség kormányra. Ha angyalok kormányoznának embereket, nem lenne szükség a kormányok belső vagy külső ellenőrzésére. Ha viszont olyan kormányzatot állítunk fel, amelyben emberek kormányoznak embereket, abban rejlik a nagy nehézség, hogy előbb képtessé kell tenni a kormányt arra, hogy ellenőrizze a kormányzottakat, majd arra kell kényszeríteni, hogy korlátozza önmagát.”

(James Madison¹)

¹ Hamilton (George Washington pénzügyminisztere volt) és Madison (az USA negyedik elnöke 1809-1817 között) gondolatai Publius álnéven, az általuk – eredetileg New York-i újságokban – kifejtett cikksorozatból származnak, melyek „föderalista dolgozatok” (Federalista iratok [Federalist Papers]) címen jelentek meg 1788-ban.

„Nyolcvanhét évvel ezelőtt atyáink új nemzetet hoztak létre e kontinensen, amely szabadságban fogant, és ama elvnek szenteltetett, hogy minden ember egyenlő. Most nagy polgárháborút vívunk, amelyben eldőlt majd, hogy sokáig fennmaradhat-e a nemzet és bármely más, hasonló módon létrejött és ilyen elveket valló nemzet... Magunkat kell itt ama nagy feladatnak szentelnünk, amely előttünk áll, e dicső halottak példája növelje meg ragaszkodásunkat azon üggyöz, amelyért ők mindent feláldoztak, határozzuk el ünnepélyesen, hogy nem haltak meg hiába, hogy e nemzet Isten segédelmével újjá fog születni a szabadságban, s hogy a nép kormányzata, a nép által és a népért létrejött kormányzat nem fog eltűnni a Föld színéről.”

(Abraham Lincoln gettysburgi beszédéből, melyet 1863. november 19-én mondott el a gettysburgi csatátér Temetődján [Cemetery Hill], a polgárháború áldozatainak emléket állítva)

Értékelési útmutató

Szempontok, kompetenciák	Optimális megoldás	P
A feladat megértése, témátartás, a lényeg kiemelése	<p>A vizsgázó</p> <ul style="list-style-type: none"> • feleletében a felvilágosodás politikai filozófiájának hatását vizsgálja az Amerikai Egyesült Államok alkotmányában, bemutatja az alkotmány alapelveit: szövetségi elv (föderatív államszervezet), a hatalmak szétválasztása, polgári szabadságjogok, demokrácia és népszuverenitás; • értékeli a Függetlenségi Nyilatkozatot, valamint az amerikai Jogok Törvényét, hangsúlyozván a polgári szabadságjogok biztosítását. • elemzi a végrehajtó hatalom élén álló elnök jogkörét. 	12
A szaknyelv alkalmazása	<p>A vizsgázó</p> <ul style="list-style-type: none"> • helyesen alkalmazza az általános, illetve a témához kapcsolódó történelmi fogalmakat, szakkifejezéseket (pl. felvilágosodás, alkotmány, emberi jogok, polgári szabadságjogok, államforma, parlament, állampolgár, demokrácia, népszuverenitás, föderalizmus, monarchia, köztársaság, a hatalmak szétválasztása, népfelség elve, prezidenciális köztársaság, „alapító atyák”, elektor, Kongresszus, Szenátus, Képviselőház, Legfelsőbb Bíróság stb.); • feleletében a fogalmakat jelentésüknek megfelelően alkalmazza. 	6
Tájékozódás térben és időben	<p>A vizsgázó</p> <ul style="list-style-type: none"> • tisztában van a téma térbeli sajátosságaival, tudja, hogy a brit gyarmatbirodalom részét alkotó tizenhárom észak-amerikai brit gyarmat felkelése az anyaország ellen vezetett a független Amerikai Egyesült Államok létrejöttéhez; • konkrét földrajzi helyeket meg tud mutatni a térképen (pl. észak-amerikai brit gyarmatok, Philadelphia stb.); • időben megfelelően helyezi el a problémát, tudja, hogy az amerikai függetlenségi háború 1775–1783 között zajlott, említi az Amerikai Függetlenségi Nyilatkozat kibocsátásának dátumát: 1776. július 4., valamint az amerikai Alkotmány megszületésének időpontját (1787); • tisztában van a nemzetközi háttér időrendjével (pl. hétéves háború: 1756–1763, a nagy francia forradalom időszakának fontosabb eseményei). 	6
Források használata és értékelése	<p>A vizsgázó</p> <ul style="list-style-type: none"> • a Függetlenségi Nyilatkozat részlete kapcsán leszögezi, hogy a dokumentum John Locke szerződéselméletének tömör összegzésén alapulva kinyilvánítja, hogy a kormány hatalma a kormányzottak beleegyezéséből származtatható (népszuverenitás), rámutat arra, hogy megjelennek a dokumentumban a klasszikus polgári szabadságjogok és az állampolgárok egyenlősége is; • az Amerikai Egyesült Államok Alkotmányából származó részletek és az ábra alapján bemutatja az Alkotmányban megjelenő alapelveket: rögzíti a föderatív államszerkezet sajátosságait hangsúlyozva, hogy az erős, központosított szövetségi kormányzat mellett a tagállamok is jelentős kompetenciákkal bírnak (pl. a törvényhozó hatalom megoszlik a Kongresszus és a szövetségi államok törvényhozása között). Bemutatja a hatalmi ágakat és a hatalmak szétválasztásának – John Locke és Montesquieu politikai és jogi gondolatain alapuló – megvalósulását: a törvényhozó testület az Egyesült Államok Kongresszusa, mely kétkamarás törvényhozás, melynek felsőházát, a Szenátust az egyes államok törvényhozó gyűlései választják (államonként két-két szenátor, hogy a nagyobb 	12

	<p>államok ne szavazhassák le a kisebbeket), alsóházát, a Képviselőházat közvetlenül választják – kétévente, általános választójog alapján – a tagállamok népességétől függően. A végrehajtó hatalom élén a rendkívül széles jogkörrel felruházott elnök áll, akit négyévente közvetett módon, elektorok útján választanak meg, s aki egyszemélyben állam- és kormányfő, akinek hatalmi jogosítványai jelentősek. Az elnök nem rendelkezik a hadüzenet és a békekötés jogával, ez a Kongresszust illeti meg, mely testület – illetve ennek Képviselőháza – emelhet vádat az elnök ellen (impeachment). A bírói hatalom kapcsán említi, hogy az Alkotmány a bírói hatalom függetlenségéről és a Legfelső Bíróság felállításáról is rendelkezett, valamint szabályozta az államok egymáshoz való viszonyát is;</p> <ul style="list-style-type: none"> • rámutat arra, hogy a megszülető Amerikai Egyesült Államok államformáját tekintve köztársaság, föderatív államszerkezettel – amelyben az egyes államok mind a mai napig sokat megőriztek jogi és politikai autonómiájukból – és elnöki (prezidenciális) kormányformával jellemezhető, melyben a végrehajtó hatalom feje (az elnök) az elnöki kormányforma alapján az államfői és kormányfői poszt egyesítése következtében egyszemélyben állam- és kormányfő (a kormánynak nincs is miniszterelnöke), a törvényhozástól függetlenül létrejövő kormány tagjai csak az elnöknek tartoznak politikai felelősséggel. Megállapítja, hogy a hatalmak szétválasztása és kiegyensúlyozása az egyébként széles jogkörökkel bíró elnök hatalmát erősen korlátozza („fékek és ellensúlyok” [checks and balances] rendszere); • az alkotmány első tíz alkotmánykiegészítése alapján bemutatja az amerikai Jogok Törvényét (Bill of Rights), mely alkotmánykiegészítések az erős központi hatalom túlsúlyával szemben rögzítették a polgári szabadságjogokat: az első cikkely az egyház és az állam elválasztásáról és a legfontosabb szabadságjogokról, a hatodik-nyolcadik cikkelyek büntető, és a bírói eljárás során intézkednek a személyiség jogainak védelméről és biztosítják az angolszász bírói gyakorlatban kialakult 12 tagú vádesküldtszék (Grand Jury) alkalmazását a nem katonai ügyekben, a kilencedik cikkely rögzíti, hogy az alkotmányban tételesen fel nem sorolt, de létező jogokat nem lehet elvitatni azért, mert azok az alkotmányban nem szerepelnek, a tizedik cikkely végül kilép a személyes jogok területéről annyiban, amennyiben a tagállamok jogait is érinti megfogalmazásában, miszerint az alkotmányban az unióra, az Amerikai Egyesült Államokra át nem ruházott – és az egyes tagállamoktól el nem vont – jogok, megmaradnak az államoknak, illetve az államok népének rendelkezési körében; • a Hamiltont, Madisont, Lincolnt idéző forrásrészletek felhasználásával rámutat szerepükre az amerikai liberális, demokratikus és republikánus gondolkodás megteremtésében, formálásában, többek között arra, hogy az erős központi kormányzat szükségessége a sajátos amerikai körülmények között önmagában véve nem vezethet zsarnoksághoz, Lincoln gettysburgi beszéde kapcsán – amely a formálódó amerikai nemzeti identitás megteremtése szempontjából is mérföldkőnek számított, s a nemzeti összefogás egyik legszebb tanúságtétele – utal arra, hogy talán ő fogalmazta meg legplasztikusabban a demokrácia, azaz a népuralom tartalmát, mely szerint a demokrácia „a nép kormányzata, a nép által és a népért” („Government of the people, by the people, for the people.”). 	
<p>Az eseményeket alakító tényezők feltárása, történelmi események és jelenségek problémaközpontú bemutatása</p>	<p>A vizsgáló</p> <ul style="list-style-type: none"> • megállapítja, hogy az Egyesült Államok alkotmánya a legrégebb, ma is hatályos alaptörvény a világon, említheti a Függetlenségi Nyilatkozat kapcsán Thomas Jefferson és Franklin Benjamin nevét, utalhat az Alkotmány megalkotóira, az „alapító atyák”-ra, megemlíti, hogy az Amerikai Egyesült Államok első elnöke – a függetlenségi háború hőse – George Washington (1789-1797) volt; • rámutat arra, hogy az amerikai és a francia forradalom eredményeként (is) létrejövő liberalizmus gondolatvilágában szorosán kapcsolódott egymáshoz a polgári szabadságjogok (emberi jogok) és az alkotmányosság megvalósítása, az amerikai politikai gondolkodás legfőbb törekvése volt az állampolgárok minél nagyobb szabadsága 	<p>18</p>

	<p>és a központi hatalom minél nagyobb korlátozása volt;</p> <ul style="list-style-type: none"> • megemlíti, hogy a rabszolgaság volt az Egyesült Államok egyik legfontosabb kérdése a polgárháborúig (ekkor született Lincoln emancipációs nyilatkozata), bár a faji megkülönböztetés diszkriminatív gyakorlata – amely foltot ejtett az állampolgári jogegyenlőség elvén – egészen a XX. század utolsó harmadáig meghatározó volt; • említheti az amerikai alkotmányozási folyamat hatását az európai kontinens államaira, gondolkodóira (pl. Franciaország); • utalhat arra, hogy a választójoggal csak a felnőtt fehér férfiak rendelkeztek, az indiánok, a nők nem; • Lincoln gettysburgi beszéde alapján megemlíti, hogy a polgárháború nemcsak az alkotmányos szabadságért, hanem az emberi egyenlőséget képviselő rendszer megvalósításáért is folyt; • említheti az – 1830-as évektől szervezettebb formát nyerő – amerikai pártrendszert is. 	
<p>Világosság, nyelvhelyesség, a felelet felépítése</p>	<ul style="list-style-type: none"> • A vizsgázó egész mondatokban, folyamatosan fejti ki gondolatait; szabatosan fogalmaz, összefüggően beszél. • A felelet gondolatmenete logikus, szerkezete alkalmas a téma kifejtésére. 	<p>6</p>
<p>Összesen</p>		<p>60</p>